

ЗНАНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ДЕКАБРИСТОЗНАВЦЮ ГРИГОРІЮ КАЗЬМИРЧУКУ – 75 РОКІВ!

Легенда Київського національного університету імені Тараса Шевченка, знаний історик та очільник київської декабристознавчої школи Григорій Дмитрович Казьмирчук відзначив свій 75-річний ювілей.

Народився майбутній вчений у мальовничому подільському селі Кальник (колишньому містечку) Іллінецького району Вінницької області, за рік до капітуляції нацистської Німеччини – 9 травня 1944 р. у багатодітній селянській родині, коріння якої сягають ще XVIII ст. Григорій в сім'ї був наймолодшою – восьмою дитиною.

У 1961 р. він закінчив Кальницьку середню школу. Спочатку обрав робітничу професію й два наступні роки навчався в ПТУ № 86 у м. Молодогвардійськ. По завершенню навчання отримав 4-ї розряд столяра. З серпня 1963 р.

працював столяром будівельного управління № 5 «Красноармійськжитлобуд». Далі обирає педагогічну спеціальність і у серпні 1964 р стає студентом Красноармійського педагогічного училища. З листопада 1964 р по грудень 1967 р. проходив службу в лавах Радянської армії. Наприкінці 1967 р. повернувся до навчання у педучилищі, яке закінчив з відзнакою в 1969 р.

З цього моменту й почався шлях вченого. Далі, у 1969-1974 роках він навчався на історичному факультеті Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Закінчив його з відзнакою за спеціальністю «Викладач історії, історії КПРС і суспільствознавства». Після цього, у характеристиці, підписаній тодішнім деканом історичного факультету, Юрієм Кондуфором, між іншим, відмічалось, що за час свого навчання «періодично виступав з лекціями, на його рахунок прочитано понад 60 лекцій».

По закінченні навчання Григорій Казьмирчук, у листопаді 1974 р., стає аспірантом кафедри історії СРСР дожовтневого періоду, а у вересні 1977 р. – асистентом цієї ж кафедри. Вже у 1975 р. з'являються його перші публікації, які мали науково-популярний характер. Вони й окреслили його інтерес до наукової проблематики – декабристи та революційні рухи XIX-го ст.

У наступні роки Григорій Дмитрович лише відшліфовував свій науковий стиль, продовжуючи дослідження за обраною тематикою, та публікуючись у наукових та популярних виданнях, таких як «Український історичний журнал», «Вісник Київського університету. Історичні науки», «Трибуна лектора», «Вопросы истории СССР» та ін. Вже тоді історик розширив коло свого наукового інтересу, досліджуючи також життя та діяльність багатьох відомих діячів минулого – Тараса Шевченка, Олександра Герцена, Федора Глінки та інших.

Активно працюючи над науковою темою, вчений налагоджує достатньо широкі наукові зв'язки по території всього Радянського Союзу. З ним ведуть постійне листування вчені та краєзнавці із Архангельська, Гродно, Дніпропетровська, Іваново, Іркутська, Ленінграда, Москви, Мукачєво, Львова, Черкас та ін.

23 лютого 1985 р. в спецраді Інституту історії АН УРСР Григорій Казьмирчук захистив кандидатську дисертацію «Перший етап визвольного руху в Росії в дослідженнях істориків Радянської України (1917-1980 рр.)», його науковим керівником виступив проф. Віктор Котов, а опонентами проф. Анатолій Санцевич та канд. іст. наук – Микола Савичев.

Варто відзначити, що започаткування Григорієм Дмитровичем 1987 р. проведення першої декабристознавчої наукової конференції у Києві стало неабияким досягненням в тодішніх умовах радянської влади. Адже до цього часу дослідження історії декабристів вважалися фактично прерогативою радянських вчених в Ленінграді, Москві та інших «союзних», а по суті російських наукових центрах.

З 1989 р. Григорій Казьмирчук вже працює на посаді доцента кафедри історії СРСР дожовтневого періоду, а після перейменування – кафедри історії народів Росії, пізніше – історії Росії.

В процесі подальших наукових досліджень, Григорій Казьмирчук виступив з ідеєю, яка була критично сприйнята багатьма науковцями і в першу чергу – російськими. Дослідник висловив наукову гіпотезу про існування українського декабристознавства як окремого наукового напрямку. Остаточне формування і обґрунтування цієї концепції завершилося в процесі роботи над докторською дисертацією.

12 травня 1997 р. у спецраді Київського національного університету імені Тараса Шевченка захистив докторську дисертацію «Рух декабристів: історіографія проблеми (1917 – середина 1930-х років)». Написана вона була без консультанта. Офіційними опонентами виступили професори О.І. Пугро, В.Г. Сарбей, М.Г. Щербак. Як зазначав О.П. Реєнт: «Авторська оцінка досліджень про рух «споборників святої волі» виявила їхню залежність від тоталітарної системи. У дисертації показано причини, що негативно впливали на об'єктивне висвітлення проблем декабризму».

Звання професора науковець отримав 23 березня 2000 р., а потім у 2001 р. став і професором кафедри історії Росії. У тому ж 2001 р. Григорій Казьмирчук був обраний завідувачем кафедри історії для гуманітарних факультетів історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка, яку незмінно очолював 15 років. Перебуваючи на цій посаді вчений реалізував свій давній задум – підготовку та видання першого наукового дослідження, присвяченого історії історичного факультету його Alma mater. Реалізований цей задум був до 170-річчя університету, у 2004 р.

Вчені, що вплинули на формування його творчого методу, зі слів самого Г. Казьмирчука, це Анатолій Санцевич, Григорій Сергієнко, Василь Спицкий, Порфірій Овчаренко, Валентина Маркіна, Віктор Котов, Андрій Буцик (особливо), Григорій Гербільський, Володимир Федоров, Іван Ковальченко, Оксана Киянская (Москва), Семен Коваль (Іркутськ) та ін.

Безумовною науковою заслугою Григорія Дмитровича стало те, що він зміг зламати стереотипи радянської, а потім і російської історичної науки в поглядах на декабристський рух та декабристознавство. Він зміг підняти із забуття концепцію українського декабризму, розроблену ще у 1920-х роках, біля джерел якої стояли такі відомі вчені як Михайло Грушевський, Сергій Єфремов, Осип Гермайзе та ін., і довести її до логічного завершення вже у 2000-х роках. Історик стверджував, що в епоху українського декабризму «на території України на зміну старій аристократичній опозиції автономістів прийшла опозиція «нового типу»; а серед них були і «декабристи-українці».

Найважливіші досягнення ювіляра в цій дослідницькій царині полягали в наступному. Вперше в декабристознавстві обґрунтовано наукову періодизацію дослідження проблеми, науково доведено існування та визначено критерії декабристськознавчих шкіл, зокрема детально досліджена українська школа (біля джерел виникнення якої стояли професори

Університету св. Володимира М.В. Довнар-Запольський та В.С. Іконников). Її відродження і здійснив Г. Казьмирчук в 80-ті роки ХХ ст., зокрема сформував власну історіографічну школу, визначивши її головні завдання та напрямки розвитку. Увага саме до історіографії визвольного руху є визначальною рисою методологічного підходу вченого. Важливим також є персоналістичний підхід – дослідження біографій, особистої долі декабристів: Є. Оболенського, А. Борисова, П. Борисова, О. Гангеблова та ін. Він також сприяв формуванню краснзнавчого декабриствознавства, яке отримало розвиток і підтримку в багатьох областях України, музеях, навчальних та просвітницьких установах.

Також Григорій Казьмирчук був ініціатором створення енциклопедичного довідника «Декабристи», який планувався до видання ще в 1991 р. Значною мірою він прислужився і відродженню декабристознавчого архівознавства: ним була здійснена публікація документів про рух декабристів, зокрема епістолярної спадщини декабриста П. Граббе, радянських дослідників цього руху та ін.

Важливим напрямом діяльності дослідника став бібліографічний. Під його редакцією світ побачило понад 10 бібліографічних покажчиків декабристознавчої літератури. Дослідник навіть розробив та викладав спеціальний курс для студентів історичного факультету «Історична бібліографія».

На сьогодні Григорій Дмитрович Казьмирчук цілком справедливо вважається засновником сучасної київської декабристознавчої школи. Адже цілий ряд його вихованців продовжили наукові дослідження у цьому напрямі. Він підготував високопрофесійних дослідників. Під його керівництвом написано і захищено 27 кандидатських дисертацій. Крім того, Г. Казьмирчук також був науковим консультантом 3-х захищених докторських дисертацій. Зокрема з проблеми декабристознавства захистили дисертації його учні: А.М. Куликовська (1991), Р.С. Вавренюк (1993), Л.В. Губицький (2003), О.В. Вербовий (2004), Р.М. Конта (2004). Пізніше над декабристською тематикою працювали: проф. Т. В. Орлова, М. Г. Казьмирчук, кандидати історичних наук В. С. Дмитрієв, І. А. Мохнатюк, Т. Н. Соловійова та ін.

Г. Казьмирчук був організатором і керівником Міжнародних науково-практичних конференцій «Декабристські читання» (1987-2005), що мали широкий науковий резонанс не тільки в Україні, а й закордоном, особливо на пострадянському просторі. Крім того, він також ініціював створення і редагував періодичні видання, що стали справжньою дослідницькою лабораторією для оприлюднення наукових розвідок з історії руху декабристів та інших наукових напрямів: «Декабристські читання» (10 випусків), «Декабристи в Україні: дослідження й матеріали» (вип. 3-7), «Проблеми історії та історіографії України» (11 випусків); «Соціальна історія. Науковий збірник» (10 випусків). Будучи головним редактором останнього, він писав у 2007 р.: «Застосування комплексу новітніх методик і спеціальних дисциплін (соціальна антропологія, етністорія, урбаністорія, історична демографія, локальна історія, історія сім'ї, історія жінки, історія сексуальності, гендерна політика, історія злочинності, історія воєн, історія міст, історія повсякденності та ін.) надасть можливість отримати справді цікаві наукові результати у вивченні діяльності людини як суспільної істоти». І ці слова та вся діяльність Григорія Дмитровича підкреслюють широту його наукових поглядів, результативне реагування на зміни в науковому світі, відсутність вузькоспрямованого наукового пошуку.

Мабуть, варто відзначити також те, що Григорій Дмитрович Казьмирчук був членом редакційних колегій багатьох наукових видань та членом спеціалізованих вчених рад по захисту дисертацій, зокрема, у Києві, Переяславі, Дрогобичі.

Авторству Г. Казьмирчука належить понад 560 опублікованих наукових праць, а серед них – 35 монографій, брошур та курсів лекцій. Окрім основної декабристознавчої

тематики, він також досліджує проблеми історіографії, бібліографії, історії України, Росії, краєзнавства. Зокрема, суспільно-політичний і революційний рух в Росії XIX ст., студентський рух (в Університеті св. Володимира, в Харківському університеті), Кирило-Мефодіївське товариство, життя і творчість Т.Г. Шевченка, селянську реформу 1861 р, соціально-економічні проблеми Правобережної України першої половини XIX ст., історію Університету св. Володимира та інших університетів України. Особливе місце в його творчості зайняло вивчення історії своєї «малої батьківщини» – села Кальник, якому було присвячено кілька книг з опублікованими архівними матеріалами та різноплановими дослідженнями.

Основні наукові праці Г. Казьмирчука: Декабристи. Історіографія проблеми. 1917–1935 рр. – К., 1994. – 125 с.; “Апостоли правди”. Рух декабристів в історичній літературі 1917 – першій половині 30-х років. – К., 1997. – 209 с.; Соціально-економічний розвиток Правобережної України в першій чверті XIX століття. – К., 1998. – 174 с. (співавт. Т. Соловйова); Історіографія руху декабристів: В 4-х ч. – Ч. 1. Дореволюційне декабристознавство (1825–1917 рр.). – К., 2000. – 169 с.; Ч. 2. Становлення радянського декабристознавства (1917 – перша половина 1930-х рр.). – К., Черкаси, 2001. – 238 с.; Українське декабристознавство. – К., Черкаси, 2002. – 282 с. (співавт. Ю. Латиш); “Українські декабристи чи декабристи на Україні?»: Рух декабристів очима істориків 1920-х років / Упор., вступ. ст. та примітки Григорія Казьмирчука, Юрія Латиша. – К.: Логос, 2011. – 195 с. (співавт. Ю. Латиш).

У 2012-2019 рр. вийшло 11-томне видання «Вибрані твори» Григорія Казьмирчука: Т.1. Декабристи в Україні / Г. Д. Казьмирчук. – К.: Логос, 2012. – 244 с.; Т. 2. Декабристознавство / Г.Д. Казьмирчук; наук. ред. О.В. Вербовий – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2012. – 195 с.; Т. 3. Історіографія руху декабристів / Г.Д. Казьмирчук; наук. ред. Ю.В. Латиш. – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2013. – 422 с.; Т. 4. Село Кальник. – Кн. 1. Документи / Г.Д. Казьмирчук, М.Г. Казьмирчук. – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2013. – 473 с.; Т. 4. Село Кальник. – Кн. 2. Роде наш красний: Дослідження соціальних проблем села Кальника з найдавніших часів до наших днів / Г.Д. Казьмирчук, М.Г. Казьмирчук. – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2013. – 337 с.; Т. 5. Декабристознавчі студії / Г.Д. Казьмирчук; упор. Ю. В. Латиш. – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2013. – 194 с.; Т. 6. «Апостоли правди». Рух декабристів в історичній літературі 1917 - першій половині 30-х років / Г.Д. Казьмирчук; упор. М.Г. Казьмирчук. – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2016. – 223 с.; Т. 7. Українське декабристознавство / Г.Д. Казьмирчук, Ю.В. Латиш; передмова і упор. М.Г. Казьмирчук. – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2016. – 264 с.; Т. 8. «Кальник – сториця України...» / Григорій Казьмирчук, Марія Казьмирчуку, Ярослава Рябцева. – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2017. – 353 с.; Т. 9. Університет св. Володимира і Тарас Шевченко / Григорій Казьмирчук, Марія Казьмирчук; передмова Я.Г. Рябцева. 2-е вид., виправлене й доповнене. – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2017. – 195 с.; Т. 10. Вступ до університетських студій: нариси та інформативні документи / Григорій Казьмирчук, Марія Казьмирчук; педмова Я.Г. Рябцева; відпов. ред. О.С. Лукянчук. – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2018. – 196 с.; Т. 11. Кальницький козацький полк (1648-1712 рр.). 3-є вид., випр. і розширене / Григорій Казьмирчук, Марія Казьмирчук, Ярослава Рябцева. – К.: ПП КП УкрСІЧ, 2019. – 174 с.

Вагомі наукові напрацювання професора Г. Казьмирчука забезпечили його високий викладацький рівень. Багатьом поколінням студентів історичного факультету запам'яталися навчальні курси, які він викладав зокрема: «Історіографія історії СРСР», «Історія Росії XIX – початку XX ст.», «Опозиційний рух у Росії в першій половині XIX ст.», «Рух декабристів: вітчизняна історіографія», «Рух декабристів: всесвітня історіографія», «Російська культура XIX ст.», «Історична бібліографія» тощо.

Наукову справу Григорія Дмитровича продовжують його доньки: Марія Казьмирчук – доктор історичних наук, доцент кафедри етнографії та краєзнавства КНУ імені Тараса Шевченка, Ярослава Рябцева – кандидат юридичних наук, доцент.

У своєму житті Григорій Казьмирчук неодноразово був пов'язаний і з Черкасами. Тут він досліджував документальні матеріали місцевого архіву. А у 1980-х роках вів плідне листування із черкаським краєзнавцем Миколою Шмиголем з приводу пам'яткоохоронної роботи та пошуку свідчень про декабристів і їх родини. Планувалося навіть видання спільної книги в Черкасах. На сьогодні він активно співробітничав з істориками Черкаського національного університету, зокрема, брав участь у кількох наукових конференціях, які проводилися на базі університету, був офіційним опонентом на захистах дисертаційних робіт Н. Попової, Ю. Китова та ін.

Григорій Дмитрович Казьмирчук і сьогодні продовжує плідно працювати на ниві української історичної науки, за що йому вдяка і пошана від історичного цеху.

Віталій Масненко (Черкаси)

Orcid ID: 0000-0002-7825-3871,

Валерій Ластовський (Київ)

Orcid ID: 0000-0001-8900-5569

DOI: 10.31651/2076-5908-2019-1-127-131

